

A jövő tudósai

Tisztelt Olvasó!

A kutatók utánpótlásával – fiatal tudósokkal foglalkozó melléklet negyvenötödik számában a *Nemzeti Kiválósági Program* célját és eredményeit foglaljuk össze.

Kérjük, ha a nők tudományban betöltött helyzetével vagy az ifjú kutatókkal kapcsolatos

témában bármilyen vitázó megjegyzése vagy javaslata lenne, keresse meg a melléklet szerkesztőjét, Kiss Ritát az alábbi e-mail címen.

Kiss Rita

az MTA doktora

BMGE, Mechatronika,

Optika Gépészeti Informatika Tanszék

rikiss@mail.bme.hu

NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAM „EGYÜTT A TUDOMÁNYÉRT”

A Nemzeti Kiválóság Program célja és részprogramjai

A hazai hallgatói, oktatói és kutatói szférát támogató, valamint a külföldön tevékenykedő kutatókat hazahívó Nemzeti Kiválóság Program – *Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése* elnevezésű program 2012 áprilisában indult. Az Új Széchenyi Terv kiemelt programjaként két év alatt a meghirdetett ösztöndíjakra több mint ötezer mesterszakos hallgató, doktorandusz, doktorjelölt, fiatal és tapasztalt oktató-kutató, határon túli magyar anyanyelvű és külföldi oktató-kutató, vendégtanár adta be pályázatát, közel egyharmaduk a támogatást elnyerte.

A program célja Magyarországon egy átfogó, a tehetséges hallgatók számára és a kutatói életpálya egészében a kutatók számára támogatást kínáló pályázati és támogatási konstrukció létrehozása, működtetése. A korábban elérhető felsőoktatási, kutatói ösztön-

díjak jellemzője, hogy többnyire csak részcélok megvalósítását szolgálták, és nem tették lehetővé az oktatói-kutatói életpálya tervezhetőségét, az egyéni karrier összes szakaszához kapcsolódó, egymásra épülő támogatásokat. Fontos továbbá a kiváló kutatómunkák végzéséhez egy érdekeltégi és motivációs rendszer kialakítása, különösen a műszaki és természettudományok területén. Kiemelten szükséges olyan ösztönző környezet kialakítása, amelynek révén a külföldön dolgozó magyar kutatók számára vonzóvá és lehetővé válik a Magyarországra történő visszatelepülés. Mindemmel fontos a felsőoktatási kutatóhelyek és a gazdasági szektor közötti kapcsolatok serkentése az intézményekben születő innovációk társadalmi-gazdasági hasznosulásának segítségével.

A program egy országos és egy konvergencia-régióra vonatkozó kiemelt projektből áll. Összköltségvetése 6 750 000 000 Ft, aminek 14,8%-a, 1 000 000 000 Ft az országos, míg 85,2%-a, 5 750 000 000 Ft a konvergencia-program működését biztosítja. Az országos program keretében a Budapesten és Pest megyében működő felsőoktatási intézmények

hallgatói, oktatói és kutatói, míg a konvergencia-régióban a vidéki egyetemekről érkező hallgatók, oktatók és kutatók nyújthattak be pályázatot. A két projekt egymást kiegészítve, szoros összefüggésben működik. A program döntéshozó szerve a Magyar Zoltán Kuratórium, amely jelenleg 14 tagból áll:

Elnök: dr. Tökéczki László; alelnök: dr. Karatson Dávid; tagok: Bojársky András, dr. Bódis József, dr. Erdei Anna, dr. Kandikó József, dr. Kuminetz Géza, dr. Lovas Rezső, dr. Pázmány Tamás, dr. Szántay Antal, dr. Szendrő Péter, dr. Weisz Ottó, Nagy Dávid, Sunyovszky Szilvia.

A Kuratórium döntését nyolc szakértői bizottság készítette elő: Agrártudományi bizottság; Bölcsészettudományi, művészeti, és hittudományi bizottság; Műszaki bizottság; Orvostudományi bizottság; Társadalomtudományi bizottság; I. Természettudományi bizottság (biológia, föld-, környezet-, és multidiszciplináris természettudományok); II. Természettudományi bizottság (fizikai, kémiai-, valamint matematikai és számítástudományok); Interdiszciplináris társadalomtudományi bizottság.

A szakértői bizottságok munkáját közel hatszáz bíráló segítette. Az ösztöndíjak az országos és a konvergencia-régiókban összesen öt részprogram keretein belül kerültek meghirdetésre (URL 1). Az ösztöndíjak összege 100 000 Ft és 1 000 000 Ft között változik célcsoportonként függően, a támogatás időtartama 2–24 hónap.

I. részprogram

(Magary Zoltán részprogram)

A részprogramon belül mesterszakos hallgatóknak, doktoranduszoknak, doktorjelölteknek, fiatal posztdoktoroknak és tapasztalt kutatóknak szóló ösztöndíjfelhívások jelentek

meg. A részprogram egyik célja az volt, hogy a kiemelkedő tudományos teljesítménnyel és nemzetközi elismertséggel bíró, külföldön dolgozó magyar oktató-kutatók hazatérését elősegítse, továbbá a hazai felsőoktatásba történő beilleszkedésüket anyagilag és szakmailag támogassa. Ezen a részprogramon belül valósult meg a külföldi oktató-kutatók hazai felsőoktatásba történő beilleszkedésének támogatása is. A részprogramon belül az alábbi ösztöndíjak kerültek meghirdetésre:

- Eötvös Loránd hallgatói ösztöndíj
- Apáczai Csere János doktoranduszi ösztöndíj
- Jedlik Ányos doktorjelölti ösztöndíj
- Erdős Pál fiatal kutatói ösztöndíj
- Magary Zoltán posztdoktori ösztöndíj
- Szentágothai János tapasztalt kutatói ösztöndíj tapasztalt oktató-kutatóknak
- Szent-Györgyi Albert hazahívó posztdoktori ösztöndíj
- Szent-Györgyi Albert hazahívó ösztöndíj tapasztalt kutatóknak
- Neumann János ösztöndíj fiatal külföldi kutatóknak
- Neumann János ösztöndíj tapasztalt külföldi kutatóknak.

II. részprogram

(határon túli részprogram)

A program célcsoportja a romániai, szlovákiai, ukrainai és szerbiai magyar mesterszakos hallgatók, doktoranduszok, doktorjelöltek és oktató-kutatók. Célunk a határon túli magyar nemzetiségű tudományos utánpótlás erősítése, a tehetséges hallgatók és oktató-kutatók támogatása és nemzetközi színvonalú kutatási projekteken keresztül integrálásuk a nemzetközi és magyar tudományos életbe. További cél a támogatottak kompetenciáinak fejlesztése, kutatási motiváltságuk növelése,

a tudományos pálya propagálása a határon túli magyar közösségek körében, a tudományos karrierválasztás ösztönzése, és a kiöregedő határon túli egyetemi magyar tanárutánpótlás elősegítése. A részprogramon belül az alábbi ösztöndíjak kerültek meghirdetésre:

- Határon túli kiváló hallgatói ösztöndíj
- – doktori ösztöndíj
- – fiatal oktató-kutatói ösztöndíj
- – tapasztalt oktató-kutatói ösztöndíj.

Duna-stratégiához kapcsolódó részprogram

Az országos program III. részprogramjában csak az Andrássy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetemen közgazdaság, történelem, politológia, állam- és jogtudományok területén tevékenykedő hallgatóknak, doktoranduszoknak, fiatal és tapasztalt kutatóknak, valamint vendégoktatóknak szóló ösztöndíj-felhívásokat jelentettünk meg. A részprogramon belül az alábbi ösztöndíjak kerültek meghirdetésre:

- Andrássy Európa ösztöndíj mesterszakos hallgatóknak
- – doktoranduszoknak
- – tapasztalt vendég oktató-kutatóknak
- – fiatal oktató-kutatóknak
- – tapasztalt oktató-kutatóknak.

„Új Közép-Európa” részprogram

A konvergencia-program IV. részprogramjában a pályájuk kezdeti szakaszán álló, ígéretes szakmai teljesítménnyel bíró, kutatói vagy oktatói tapasztalattal, vagy nemzetközi munkavégzési gyakorlattal is rendelkező magyar és külföldi kutatók magyarországi oktatói és kutatói törekvéseit támogatjuk azáltal, hogy elősegítjük bekapcsolódásukat a hazai felsőoktatás kiemelkedő színvonalú, nemzetközi elismertséggel bíró kutatóközpontjaiba. Az ösztöndíjprogram kiemelt támogatást bizto-

sít a komplex társadalmi jelenségek interdiszciplináris kutatása számára. A program célja, hogy az ösztöndíjas kutatók bevonásával elősegítse a már intézményesült, vagyis felsőoktatási intézményekben szervezeti egységként működő, felsőoktatási intézményekhez kapcsolódó kutatóközpontok további fejlődését, nemzetközi elismertségű kiválósági központtá alakítását. A részprogramon belül az alábbi ösztöndíjak kerültek meghirdetésre:

- Új Közép-Európa fiatal kutatói ösztöndíj
- – kiváló kutatói ösztöndíj
- – nemzetközi elismertségű, tapasztalt kutatói ösztöndíj.

Egyéb ösztöndíjak

Az országos program IV., és a konvergencia-program III. részprogramjának keretein belül – államközi megállapodás alapján – azon montenegrói, albán és macedón állampolgárságú kiváló hallgatókat támogatjuk, akik az útmutatóban megadott tudományterületeken angol nyelvű képzést folytató magyarországi felsőoktatási intézménybe mesterképzésre nyertek felvételt. Az ösztöndíj célja a tehetséges hallgatók kutatási tevékenységének és szakmai fejlődésének támogatása, melynek eredménye magas színvonalú, figyelemre méltó publikáció (szakdolgozat, diplomamunka, TDK-dolgozat vagy tudományos cikk) létrejötte. A részprogramon belül az alábbi ösztöndíjak kerültek meghirdetésre:

- Albánia–Magyarország hallgatói ösztöndíj
- Macedónia–Magyarország hallgatói ösztöndíj
- Montenegro–Magyarország hallgatói ösztöndíj
- Albánia–Magyarország vendégtanári ösztöndíj
- Montenegro–Magyarország vendégtanári ösztöndíj.

tudományterületi besorolás (szakértői bizottságok alapján)	támogatott pályázatok száma összesen	arány az összes támogatott pályázathoz képest (%)
agrártudományok	105	5,55
bölcsészettudományok, művészetek, hittudomány	240	12,69
műszaki tudományok	212	11,21
orvostudományok	325	17,19
társadalomtudományok	283	14,97
természettudományok I.	401	21,21
természettudományok II.	256	13,54
interdiszciplináris társadalomtudományi bizottság	69	3,65
összesen	1891	100

1. táblázat

A Nemzeti Kiválóság Program eddigyi eredményei

2012 májusában jelent meg az első pályázati felhívás, eddig összesen hatvan kiírás zárult le. Jelenleg egy, a konvergencia-programba tartozó felhívás van meghirdetés alatt határon túli doktoranduszok és doktorjelöltek részére.

Támogatott pályázatok száma, felsőoktatási intézmények és tudományterületek közötti megoszlása

Pályázati felhívásainkra 5360 pályázat érkezett be, ebből 4846 érvényes pályázat került szakértésre. 1891 pályázat nyert támogatást, melyből 452 fő mesterszakos hallgató, 472 fő doktorandusz, 345 fő fokozatszerzési szakaszban lévő doktorjelölt, 486 fő fiatal oktató-kutató, 132 fő tapasztalt oktató-kutató és 4 fő vendégtanár.

A támogatott pályázatok tudományterületi megoszlását tekintve elmondható, hogy a támogatott pályázatok 35%-a természettudományi területről érkezett. A társadalomtu-

dományi pályázatok 15%-ot, az orvostudományiak 17%-ot, a bölcsészettudományiak 13%-ot, a műszaki tudományhoz tartozók 11%-ot képviselnek a támogatott pályázatok közül. Az interdiszciplináris társadalomtudományi bizottság az Új Közép-Európa részprogram keretében beérkezett pályázatokat értékelte, 3,65% volt e részprogramban nyertes pályázatok aránya (1. táblázat). A pályázatok támogatása országos lefedettséget biztosít. A legtöbb nyertes pályázat (585) befogadó intézménye a Debreceni Egyetem, de a Szegedi Egyetemről (500) és a Pécsi Egyetemről (242) is jelentős számú pályázatot tudunk támogatni (2. táblázat).¹ A támogatottak jelentős részét, közel 60%-át, a harminc év alatti hallgatók és oktató-kutatók teszik ki.

Az ösztöndíjakkal kapcsolatos igényt a beérkezett és nyertes pályázatok aránya is mutatja. A legtöbb pályázat az Apáczai Csere

¹ Terjedelmi okok miatt a 2. és a 3. táblázat csak a cikk internetes változatában tanulmányozható.

János Doktoranduszi (1394 db.) és a Magyary Zoltán Posztdoktori Ösztöndíj felhívásokra érkezett (1390 db.) A doktoranduszoknál háromszoros, a posztdoktoroknál 4,2-szeres volt a túljelentkezés. A legnagyobb igény a fiatal posztdoktori célcsoporton belül jelentkezett, mivel az országos programban közel tízszer annyi volt a pályázó, mint amennyi ösztöndíj odaítélésére lehetőség volt. A konvergencia-programban a Szentágothai János Tapasztalt Kutatói Ösztöndíj esetén több, mint négyszeres volt a túljelentkezés. A meghirdetett ösztöndíjprogramokat átlagosan háromszoros túljelentkezés jellemezte (3. táblázat).

A Magyary Zoltán Posztdoktori Ösztöndíjra pályázók nagy számának is köszönhetően a pályázatok értékelésénél azok, akik tudományos fokozatukat 3 évnél nem régebben szereztek, hátrányba kerültek azokkal szemben, akik ennél hosszabb ideje tevékenykednek posztdoktorokként. Ezért e célcsoporton belül új ösztöndíjat hoztunk létre: az Erdős Pál Fiatal Kutatói Ösztöndíj kifejezetten azoknak a fiatal kutatóknak szolt, akik 3 évnél nem régebben szereztek PhD-/DLA-fokozatot.

A pályázók által vállalt tevékenységek

A pályázói vállalások teljesülésének nyomon követése a beérkezett negyedéves beszámolók, az ösztöndíjas időszak végén benyújtandó záróbeszámoló alapján történik. A beszámolók ellenőrzése és feldolgozása folyamatos, a jelen cikkben bemutatott adatok a 2014. május 30-i állapotot tükrözik. Eddig az időpontig 399 db. záróbeszámoló ellenőrzése történt meg. A záróbeszámolók jelentős részének beérkezése az év második felében várható, így év végére ezen adatok mennyiségében jelentős emelkedés várható.

A program egyik lényeges vállalása minden célcsoportnál az ösztöndíjasok által ké-

szített publikációk száma. A támogatási időszak alatt minden ösztöndíjasunk a pályázatban vállalt kutatási témában kötelezően egy publikáció elkészítését vállalja. A fenti időpontig beérkezett beszámolók alapján a támogatottak 875 folyóiratcikket és tizenkét tanulmányt írtak és csatoltak a beszámolójukhoz. A program támogatásával eddig hatvanöt könyvfejezet és kilenc könyv született, továbbá 255 tudománynépszerűsítő cikk készült el. A záró beszámolókat bíráló szakértők visszajelzései alapján az elkészült publikációk jelentős része magas színvonalú, a kutatómunka fontos rendszerezését tartalmazza, saját és további kutatómunka kiindulási pontja.

A tudományos eredmények hasznosulásának egyik fontos vetülete a tudomány és társadalom kapcsolata, párbeszéde. A tudományos élet működésének ugyanis alapvető feltétele a társadalom érdeklődése, támogatása, aktív részvétele az eredmények hasznosításában és esetenként a hasznosítással kapcsolatos vitákban is. Ösztöndíjasaink 1676 konferenciárészvételről számoltak be, melynek keretében 370 konferenciaabsztrakt született. A kutatási témájuknak megfelelő tudományos konferenciák, szimpóziumok, fórumok mellett saját szervezésű konferenciáinkon is lehetőséget adunk ösztöndíjasainknak, hogy eredményeiket bemutassák, publikációs és előadói készségüket gyarapítsák (URL 2). Mesterszakos hallgatóknál kiemelt vállalás volt a tudományos diákköri dolgozatok írása, a program támogatásával 269 készült el.

A Nemzeti Kiválóság Program célkitűzései között szerepel a kutatási eredmények befogadó intézményben történő hasznosítása. Ennek megfelelően ösztöndíjasaink tutori tevékenységet is végeznek, 1487 hallgatót vontak be kutatómunkájukba, ezzel TDK-, OTDK-dolgozatok, diploma- és szakdolgo-

zatok készítéséhez járultak hozzá. Támogatott pályázóink a befogadói intézményükben szemináriumokat tartanak, szakkollégiumi tevékenységet is végeznek. A beszámolók alapján 1364 szeminárium és szakkollégiumi tevékenység igazolása történt meg. Ösztöndíjasaink a fentiekén kívül 211 oktatási segédanyagot is készítettek. Pályázóink tudománypopularizáló tevékenységként kutatói blogot is vezetnek, eddig 196 internetes kutatói napló indult el. Ebben a Projektiroda is segíti a pályázókat, a program honlapján biztosítottunk felületet (URL 3), (URL 4).

A Nemzeti Kiválóság Program kiemelten támogatta többek között a műszaki tudományok területéről érkező pályázatokat, és örömmel támogattuk azokat a művészeti témájú pályázatokat is, amelyek a művészeti tevékenység mellett tudományos kutatómunkát is magukba foglalnak. A feldolgozott záró beszámolóinkban 113 műszaki és művészeti alkotást mutattak be ösztöndíjasaink, köztük egy mesterszakos hallgató (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem) kutatótársával szabadalmat jelentett be. A fentiekén kívül tizenkét tanulmányútról számoltak be a pályázók. Ösztöndíjasainknak havi hírlevelünkben is lehetőséget adunk a bemutatkozásra (URL 5). A 2012 tavaszától működő projekt sikerességét mutatja, hogy a 6,75 milliárd forintos összköltségvetésből a támogatásra fordítható összeg megközelíti az 5,3 milliárd forintot, amelyből szinte a teljes összeg lekötésre került. Ösztöndíjasaink visszajelzése alapján az ösztöndíj az anyagi és szakmai elismerésen túl lehetőséget adott számukra külföldi tapasztalatszerzésre, nemzetközi konferenciákon való megjelenésre, valamint az ismeretterjesztő, tudománypopularizáló tevékenységeken keresztül eredményeik szélesebb körben történő bemutatására is.

A program eddigi eredményeit figyelembe véve elmondható, hogy a projektek közvetlen céljai megvalósultak. Átfogó pályázati és támogatási konstrukció jött létre, amelyben az egymásra épülő ösztöndíjkategóriák elősegítették az oktatói-kutatói életpálya tervezhetőségét, megteremtve ezáltal a kutatói utánpótlás bázisát. Ez az ösztöndíjrendszer a kutatói életpálya minden résztvevőjének lehetőséget nyújt, 2012 óta ugyanis az egyetemi oktatás-kutatás bármely szintjén dolgozók pályázhattak, az egyetemi hallgatóktól a doktoranduszoktól és doktorjelöltektől át a professzorokig.

A Nemzeti Kiválóság Program támogatási lehetőségeinek kiterjesztése a külföldi magyar fiatal kutatókra komoly hozzájárulás az ottani tudományos potenciál emeléséhez és a magyarországi kutatóközösségekhez való kapcsolódás lehetőségeinek megteremtéséhez. A program hozzájárult a hazai felsőoktatási fejlesztéshez, a kimagasló oktatási, kutatási-fejlesztési és innovációs tevékenység ösztönzéséhez.

Dobozi Melinda

PhD, szakmai vezető, Nemzeti Kiválóság Program,
TÁMOP 4.2.4. Az projekt
MelindaDr.Dobozi@kih.gov.hu

Kulcsszavak: *ösztöndíj, kutatás, kiválóság, pályázat*

HIVATKOZÁSOK

URL1: <http://www.nemzetikivalosag.hu/web/guest/osztondijprogramok>

URL2: <http://www.nemzetikivalosag.hu/web/guest/rendezvenyek2>

URL 3: <http://www.nemzetikivalosag.hu/web/guest/osztondijasaink-blogjai>

URL 4: <http://www.nemzetikivalosag.hu/web/guest/kutato-i-blogok>

URL 5: <http://www.nemzetikivalosag.hu/web/guest/hirlevel>